

A Niceai hitvallás és a zsinat

*Az első egyetemes zsinat örökségének néhány aspektusa az ortodox liturgikus hagyományban**

■ ÖTVÖS CSABA JÓZSEF

Debreceni Egyetem Filozófiai Intézet
ortodox pap, kutató
E-mail: cotvos@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.2.3

► Az ortodox hagyományban az első egyetemes zsinat emlékezetéhez nemcsak az egyetemes egyház teológiai alapvetése, a trinitológiai és krisztológiai megállapítások, az első hitvallás és az egyházi rendet, az egyház szervezetét és működését meghatározó kánonok kapcsolódnak, hanem több ünnep is. A zsinat szent atyáinak emlékezetét ünneplő gazdag hagyományhoz tartozik a liturgikus program, az ünnep himnográfija, a szertartások szövegei, a szinaxarion, az ünnep ikonográfija, ahogyan a zsinaton részt vevő szentek hagiográfija, csodáinak, látomásainak történetei is.

A tanulmány a zsinat hagyománytörténetének ezeket az aspektusait mutatja be röviden, amelyek az egyház gyakorlatában, liturgikus életében ma is meghatározóak.

Kulcsfogalmak: ortodox egyház / első niceai zsinat / szent atyák / himnográfia / ikonográfia / szinaxarion / hagiográfia / menea

Bevezetés

Az ortodoxiát szokás a hét egyetemes zsinat egyházának nevezni, mert „ma is azt a dogmatikai tanítást vallja magáénak, amelyet a hét egyetemes zsinat rögzített” (BERKI 1975, 215. o.). Ehhez szorosan kapcsolódik az a megállapítás, mely szerint az ortodox egyház „az egyetemes zsinatokban látja Krisztus állandó hűségének jelét az Ő Egyházában” (uo. 222. o.), és ezért a zsinatokat tévedhetetlennek és egyetemesnek, hitbéli meghatározásaikat igaznak tartja, mert az egyetemes egyházban a Szentlélek éltetésével és vezetésével az egyetemes zsinatokon megerősített doktrinális nyilatkozatok, dogmák a Szentírással együtt maradandó és megmásíthatatlan tekintéllyel bírnak (vö. uo.).

Minden egyetemes zsinat hangsúlyozta a folytonosságot, és megerősítette a Niceában megalkotott hitvallás és dogmák érvényességét, amely mozdíthatatlan alap maradt és marad az ortodoxiában. A II. egyetemes zsinat első kánonja szerint: „A Konstantinápolyban összegyűlt szent atyák elhatározták, hogy nem szabad megszüntetni a bithiniai Niceában összegyűlt háromszáztizennyolc atya hitvallását, hanem annak érvényesnek kell maradnia, minden eretnekséget pedig anathematizálni kell; név szerint: az eunomiánusokét, vagyis az eudoxiánusokét; a szemiriánusokét, vagyis a pneu-

* A dolgozat a K 138280 számú NKFI projekt támogatásával készült.

matomachusokét; a szabellianusokét; a marcellianusokét; a photinianusokét és az apollinaristákét” (BERKI 1946, 67. o.).

Az első egyetemes zsinat emlékezetéhez nemcsak az egyetemes egyház teológiai alapvetése, a trinitológiai és krisztológiai megállapítások, az első hitvallás és az egyház rendjét, szervezetét és működését meghatározó kánonok kapcsolódnak (a húsz kánon közül a legismertebb talán a húsvét idejének egységesítése), hanem több ünnep is. A liturgikus év során többször elevenedik meg az, ami Niceában történt. Az egyik ünnep a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódik: a húsvét utáni hetedik vasárnap, az első egyetemes zsinat atyáinak vasárnapja. A másik vasárnap állandó ünnep, amikor az első hat zsinat atyáiról emlékezik meg az egyház (július 13–19. közé eső vasárnap). A zsinat szent atyáinak emlékezetét ünneplő gazdag hagyomány része a liturgikus program, a szertartások szövegei, a szinaxarion (az ortodox egyház kalendáriuma, amely az adott nap szentjeinek életét, tanítását, az adott ünnep történetét foglalja magában), az ünnep ikonja, ahogyan a zsinaton részt vevő szentek hagiográfiája, csodáinak, látomásainak történetei¹ is.

Magát a Niceai hitvallást a zsinaton elfogadott formájában csak az ikonok jelenítik meg – erre a későbbiekben még visszatérek –, hiszen a ma is használt formáját a hitvallás a második – a konstantinápolyi – egyetemes zsinaton nyerte el 381-ben. Tették ezt úgy a szent atyák, hogy a Konstantinápolyi hitvallást a Niceai hitvallás autentikus kifejezéseként fogadták el (GAVRILYUK 2021, 327. o.). Érdeemes itt megjegyezni, hogy a hitvallás az ortodox hagyományban inkább a görög szimbólum szó eredeti jelentéséhez kötődik, és nem annyira a latin *credó*hoz. A görög szimbólum (σύμβολον) összetett szó, az 'egybe-/össze-' és a 'dobni/hozni' jelentésű szavak összeillesztésével a görög *szümballein* igéből származik, a hit szimbólumaként a hit egybehozását, egybefoglalását, kifejezését, megvallását jelenti. Ebből következően a hitvallás általános érvényű, kötelező, elfogadása és elmondása az egyház teljes jogú tagjává válás feltétele (gyermek esetében a keresztszülő vállalja magára), formális és hivatalos, ugyanakkor része az egyház liturgikus életének is, minden szent liturgián elhangzik, hogy a hívő megújítsa és felelevenítse, jobban mondva elimádkozza a keresztségben megvallott hitet (minden más imádság, himnusz, ének közös, „mi” formában hangzik el) (HOPKO 2016).

Az első egyetemes zsinat aktái elvesztek, egyedül a hitvallás, a zsinati levél és a húsz kánon maradt fenn.² Azonban a legkésőbb a 9. századra (MOGA 2024, 415. o.) összeállított liturgikus szövegek, himnuszok, imádságok, ahogyan a szinaxarion és természetesen az ikonográfia is, őrzik és minden évben megjelenítik és megelevenítik a zsinat hagyományát, történetét és jelentőségét.

Az alábbiakban a zsinat hagyománytörténetének és liturgikus életének néhány részét vizsgálom, azokat az aspektusokat szem előtt tartva, amelyek az ortodox gyakorlatban, a hagyomány jelenében is meghatározók.

A zsinat ideje és a részt vevő atyák

Az egyház élő emlékezetében alapvető szerepet játszik mind a zsinat dátuma, mind a részt vevő atyák száma, ezért röviden ezekre is ki kell térnünk.

¹ Érdemes megemlíteni pl. Szent Konstantin, Szent Miklós, Szent Szipridon, Szent Atanáz, Szent Pál a zsinaton történt csodáit és tetteit, amelyekről az adott szent ünnepnapján is megemlékezünk. A kérdéshez az ünnep ikonjainak bemutatása során még visszatérek.

² A hitvallás és a kánonok szövegeihez lásd: TANNER 1990, 1–19. o.; ALBERIGO 2006, 3–15. o. A kánonok szövegét magyarul Berki Feriz atya fordításában olvashatjuk: BERKI 1946, 54–66. o.

Szókratész *Egyháztörténete* szerint május 20-án kezdődött a zsinat: „Paulinus és Julianus konzulok ideje alatt, május hó 20-án nyílt meg, ami Makedóniai Sándor uralkodásától számítva a 636. év volt.” (1, XIII, 12; Szókratész: *Egyháztörténet*, 79). A liturgikus kalendáriumokban azonban gyakran május 29-ét említene. Ez utóbbi dátumot alátámasztja az, hogy 325-ben a húsvét április 18-ára esett, és negyvenegy nappal később, május 29-én – a mai ünnephez közel – kellett, hogy megnyíljon a zsinat.³ Közel konszenzus övezi a zsinat záró napját, e szerint július 25-én ért véget.

A részt vevő atyák számának meghatározásában a szinaxarionok beszámolóí segítenek. Egy részük szerint kétszázharminckét püspök, nyolcvanhárom presbiter, diakónus és szerzetes vett részt a zsinaton,⁴ vagy összefoglalóan háromszáztizennyolc istenhordozó atyát említene.⁵ Eusebius kétszázötven püspök és számtalan presbiter, diakónus és akolitus érkezéséről tudósít (*Vita Constantini* 3,7,1); Atanáz háromszáz körüli számot említ, míg 359-ben Hilarion és maga Atanáz is már háromszáztizennyolc atyáról tud (FERGUSON 2005, 151. o.). A szinaxarionokban csak néhány szent neve – és a hozzájuk kapcsolódó történetek és csodák – olvasható,⁶ de léteznek jóval teljesebb listák a kézíratos forrásokban a résztvevőkről és a hitvallás aláíróiról (GELZER–HILGENFELD–CUNTZ 1898).

Ehhez a számhoz kapcsolódik szorosan az, hogy az ünnepet kezdő alkonyati szertartáson (a vécsernyén) az említett verset magában foglaló ószövetségi olvasmányt is olvassa az egyház, amelyben a 318-as szám megjelenik (Gen 14,14–20;⁷ a másik két olvasmány Ex 1,8–11.15–17 és 10,14–21). Ábrahám szolgáinak száma háromszáztizennyolc, akik Lót megszabadításában segítenek. A számhoz a korai keresztény hagyományban meghonosodott más értelmezések is társultak. A 2. századra datálható Barnabás levelében (*Epistle* 9,7–9), majd Alexandriai Kelemen aritmológiai fejtegetései között (*Stromata* VI,11) is olvasható az, hogy Jézus görög neve betűinek (IH) és a kereszt betűjének (T) számértéke együtt háromszáztizennyolc.

Néhány évtizeddel a zsinat után már megjelenik az azóta is elfogadott szimbolikus teológiai értelmezés, amely a zsinat atyáinak számát ezzel az ószövetségi hellyel hozta összefüggésbe. Gavrilyuk szavait idézve: „A bibliai kép a zsinati atyákat az Új Izrael, az Egyház harcosaivá változtatta, akik Istent védelmezik a Fiú és az Atya konzubsztancialitásának megvallásával.” (GAVRILYUK 2021, 328. o.). Hilarion az első, majd Vazul és Ambrosius már közismert tényként kezelik (pontos hivatkozásokhoz lásd GALADZA 2022, 184–185. o.).

³ Ehhez és a kronológiai kérdésekhez összefoglaló módon lásd GALADZA összefoglalóját: 2022, 183–184. o. Ehhez lásd még: Μέγας Συναξαριστής, 284–285. o.

⁴ Ehhez lásd pl. Synaxarion for the Sunday of the Holy Fathers. *Orthodox Metropolitanate of Hong Kong and South East Asia*. <https://omhksa.org/archives/19045>.

⁵ Μέγας Συναξαριστής, 284. o. Hasonló módon csak a szent atyák számát említi a neten is olvasható Μνήμη Α' Οικουμενικῆς Συνόδου (Remembrance of the First Ecumenical Council). <https://www.synaxarion.gr/gr/sid/3426/sxsaintinfo.aspx>.

⁶ A zsinat menetéről és hagyományáról a teológia- és egyháztörténet, a szinaxarionok, a himnográfia, a hagiográfia és az ikonográfia adnak teljesebb képet. Ehhez lásd fentebb 5. jegyz., de a kérdéshez a későbbiekben még visszatérek.

⁷ „Midőn meghallotta Ábrám, hogy Lót, az ő testvérenek fia fogságba esett, fölfegyverezte a házanépéhez tartozó háromszáztizennyolc férfiút, és Dánig üldözte azokat. És éjszaka rájuk támadt ő és a szolgálói, és megverte és üldözte őket egészen Hóbáig, amely Damaszkusztól balra van. És visszaszerelte Szodoma egész lovasságát, és Lótot, az ő testvére fiát is visszahozta, és annak minden jószágát, valamint az asszonyokat és a népet. Kijött pedig Szodoma királya az ő fogadására – miután visszatért a Hodologomor és a vele tartó királyok felett aratott győzelméből – a Sávét völgyébe, amely a Király völgye. És Melkhisédék, Sáleem királya, kenyeret és bort hozott ki eléje; a Magasságos Isten papja volt ez. És megáldotta Ábrámot, és ezt mondta: Áldott vagy, Ábrám, a Magasságos Istenben, aki teremtette az eget és a földet; és áldott a Magasságos Isten, aki ellenségeidet kezébe adta.” (Gen 14,14–20; ortodox fordítás belső liturgiai használatra)

A zsinat hatása és megjelenése az egyházi szolgálatokon

Schulz írja: „...az ortodox hagyományfelfogás [...] ereje abban a sajátos kapcsolatban nyilvánul meg, ahogy a liturgia által áthatott dogmatikai és a közvetlen liturgikus hagyomány egybeforr. A hét ökumenikus, egyetemes zsinat története [...] világosan megmutatja, ahogy a dogmatikus-zsinati fejlődésnek (amennyiben az eretnekségek elleni védelmet kellett biztosítani) előfeltételét képezte az egyház belső életét szabályozó törvényekből fakadó liturgikus hagyomány. A nikaiai zsinati atyák (325) az egyházi tanítást nem annyira a saját tanítóhivatalukra hivatkozva határozták meg, hanem úgy, hogy az ariánusokkal azt a hagyományt szegezték szembe, amely már régtől fogva megtalálta a liturgiával kapcsolatos kifejezését a keresztségre felkészítő kaiszareai hitvallásban: Isten az Istentől, Világosság a Világosságtól.” (SCHULZ 2005, 338. o.)

Galadza következtetését elfogadva megállapíthatjuk, hogy a zsinat minden kánonja hatást gyakorolt valamilyen mértékben az egyház liturgikus életére (GALADZA 2022, 188–189. o.). Ezek közül érdemes kiemelni az ünnepekre tett jelentős hozzájárulást. Nemcsak a húsvét idejének meghatározásában, hanem a húsvéti böjt, a karácsony és a vízkereszt ünnepeköréinek alakulásában érhető főként tetten, hiszen a trinitológiai és krisztológiai dogmák megfogalmazása a Logosz preegzisztenciája és megtestesülése tanának megfogalmazásában is dominált, és persze az arianizmus ellenében, és mindez természetesen érvényesült az egyház gyakorlatában is (BRADSHAW–JOHNSON 2011, 104., 147–148. o.), ahogy a keresztség misztériumának kiszolgáltatásában is.

Az elfogadott hitvallás elmondása vélhetően nem azonnal került bevezetésre a liturgiában. Csak a 6. századból van egyértelmű szövegtanú, amikor Timótheus konstantinápolyi pátriárka elrendelte a bevezetését (GALADZA 2022, 189. o.). A királyi imaórákon és a lenyugvási szertartáson is elmondásra kerül – a mai napig.

A hitvallás elmondása a szent liturgia része, a diakónus (vagy a pap) felhívása vezeti be: „Az ajtókat, az ajtókat! Bölcsességben figyeljünk!”⁸ Ez a figyelmeztetés ma már nem a templom kapuinak bezárására és őrzésére vonatkozik. Kavaszilasz így kommentálja: „Ezek után a pap felszólít mindenkit annak elmondására, amit Istenről tudnak és hisznek. Mondják el most az igazi bölcsességet, melyről így beszél az apostol: »Bölcsességet hirdetünk a tökéletesek között.« Arról a bölcsességről van szó, melyet a világ nem ismert föl – tudniillik e világ bölcsei és azok, akik az érzéki ismeretnél nagyobb és magasztosabbat sohasem ismertek, s ilyeneknek még a létezésében se hittek. Ezért szólít fel a pap, hogy [...] a bölcsességnek nyissunk meg minden ajtót, szájunkat és fülünket.” (BAÁN 2023, 181. o.).

A kommentárok közül érdemes megemlíteni, hogy a hitvallás Thesszaloniki Szent Simenon liturgiagyagyarázatában egyszerre hivatkozik a hagyományra és a nikaiai hitvallásra: „72. És kezdettől fogva így hagyományozták ránk ők egymást követve ezt az áldozatbemutatást. Nem egyesektől, nem is e föld egyik (eldugott) sarkában kaptuk a hagyományokat, hanem a kezdettől fogva élt összes utódtól, az apostoloktól és hitvalló atyáktól, akik csodáktól tündököltek, gyakran pedig a mi határainkon belül gyűltek össze, sőt Konstantin Krisztust szerető városában; ez ugyanis Krisztusra alapult és virágzott az ő legszentebb Anyjának oltalma alatt. 73. Itt pecsételte meg a Nikaiaiában összegyűlt atyák által készített hitvallást a második isteni egyetemes zsinat. És hasonlóképp az akkor és azóta is a földkerekség határaitól gyakran összegyűlt atyák, akik gyakorta együtt végezték a szent szertartást, mind pontosan hagyták ránk a misztagógia elemeit.” (BAÁN 2023, 300. o.).

⁸ *Aranyszájú Szent János isteni liturgiája*. Papi szerkönyv. Budapest, 2022.

Az ünnepi szolgálatok

Az egyház mai gyakorlatában a fentiekből következően számos elem jelenik meg. A szertartásokon énekelt teológia nemcsak az alapvető teológiai tanítást juttatja szóhoz, hanem magát a zsinatot is megjeleníti, a szent atyák felemlegetésével és a hívek dicsőítésével együtt.⁹

Az alkonyati szolgálaton énekelt egyik előverses sztichira ezt mondja: „Évenkénti emlékét ma ünnepelejük buzgó hittel az isteni ihletettségu atyáknak, akik az egész földkerekségről egybegyültek Nikeának fényes városában, az igazhitűek gyülekezetében. Mert a gonosz Ariosznak istentelen tanítását istenfélőn gondolkodva elítélték, és őt az Egyetemes Egyházból zsinatilag kivetették, s mindeneket világosan tanítottak Istennek Fiát egylényegűnek, öröktől fogva és minden idők előtt valónak vallani, amint azt a Hitvallásban pontosan és istenfélőn kifejtették. Azért mi is, követve az ő istenes tanításait, biztos hittel imádjuk Atyával együtt a Fiút s a Szentséges Lelket is, az egy Istenségben lévő egylényegű Háromságot.” (BERKI 1979, 323. o.) Ahogy látjuk, nemcsak az igaz hittanítás részletes bemutatása, hanem az eretnek tanítás is szóhoz jut, Ariosz elítélése visszatérő motívum a szövegekben. Az egyetemes egyház zsinatán elfogadott hitvallás alapvető tanításainak összefoglalásából megtudjuk azt, hogy Isten Fia 1. egylényegű az Atyával és a Szentlélekkel; 2. öröktől fogva született; és 3. nem teremtmény; 4. ezt a hitet hagyományozta ránk az egyház, ezt követjük mi is.¹⁰ Ariusz és az arianizmus ezeket a hittételeket nem tudta elfogadni, állításait anatómával sújtották.

Az ünnepi alkonyati szolgálat több himnusza egyszerre emlékezik meg az igaz tanról, Krisztus örök születésének tanításáról és Ariosz eretnokségéről. A szent atyák sztichiráiban ezt olvassuk: „Hajnalcsigillag előtt, az Atya méhéből, anya nélkül születél, minden időknek előtte, de Ariosz teremtménynek, nem pedig Istennek tekint, és vakmerőségében műveid közé sorol, Téged az Alkotót, az örök tűz lángját vonva önmagára. Ám a niceai zsinat Isten Fiának hirdetett Téged, Urunk, az Atyával és a Lélekkel együtt uralkodónak.” (BERKI 1969, 323. o.) Mintha a zsoltár (109,3) és a hitvallás szavait olvasnánk versbe szedve, és a hitvalláshoz csatolt anatóma¹¹ sorait, amellyel elítélték Ariosz tévedését.

Ariusz tévtanait a következőképpen magyarázza az egyik sztichira: „Az esztelen Ariosz szétszabdalta a Szentséges Háromság egységét, három egyenlőtlen és egymástól különböző lényegre; ezért az isteni ihletettségu atyáink, készségesen egybegyülve és buzgósággal eltelve, miként a thesbei Illés, a Léleknek pallosával szabdalják szét, a gyalázatnak káromló tanítóját, amiként a Lélek parancsolta.” (Uo.) Illés próféta és a Baál-papok küzdelmének ószövetségi képével az igaz és hamis hit szembenállását látjuk. A próféta készségét és buzgóságát az atyákhoz rendelve a sztichira a cáfolathoz kapcsolja: ahogy Ariosz szétszabdalta a Szentháromságot, úgy őt – vagyis tévtanítását – szabdalják szét (cáfolják meg) a Szentlélek pallosával az atyák.

A szembeállításból következik a két, igaz és hamis hagyományokról szóló tan: az egyházi hagyo-

⁹ A khalkedóni zsinat után, 518. július 16-án alkotta meg II. Johannesz konstantinápolyi pátriárka a khalkedóni zsinat szent atyáinak szinaxisát, amellyel összekapcsolódtak a többi egyetemes zsinat szent atyái is. Ezt a döntést foglalták a liturgikus könyvekbe, és így született meg fokozatosan a himnográfia az atyák tiszteletére. A niceai zsinat istenhordozó atyáinak tiszteletét is ebbe a tipikumba iktatták a mennybemenetel utáni vasárnapon. Ehhez lásd GETCHA 2012, 270. o.

¹⁰ A zsinathoz vezető teológiai hagyományokról, a zsinati teológiáról és következményeiről szóló szakirodalom hosszú listájából áttekintő jelleggel lásd pl. BEHR 2004; KIM 2021; LYMAN 2024, további részletes bibliográfiával.

¹¹ Az anatóma görög szövege és angol fordítása in: KELLY 1960, 216. o.: „... és azokat viszont, akik azt mondják, hogy »volt, amikor nem volt«, és »mielőtt született, nem volt«, és »a semmiből lett«, vagy azt állítják, hogy Isten Fia másik hűposztázisból vagy lényegből van, vagy teremtett, vagy változásnak alávetett vagy változóköny, azokat az egyetemes és apostoli egyház anatómával sújtja.”

mány, amelynek letéteményese a zsinat, a Szentháromság személyei közötti egylényegűségről szóló tanítással indul, és ezzel szemben áll Ariosz, akiben egyfelől hittagadó példát lát, másfelől pedig a későbbi eretnokségek kútfejét: „Ki tépte szét köntösödet, Üdvözítő? Ariosz – mondtad –, ki részekre szaggatta a Háromságnak egyértékű eredetét, ő tagadta azt, hogy egyike vagy a Háromságnak; ő tanítja Nesztórioszt, hogy ne ejtse Istenszülő nevét. Ám a nikeai zsinat Isten Fiának hirdetett Téged, Urunk, az Atyával és a Lélekkel együtt uralkodónak.” (Uo.) Innen már könnyen belátható, milyen árulást követett el Ariosz, hiszen a hagyomány eredőjét Júdásban azonosítja a következő sztichira, következményként pedig Nesztórioszt jelöli meg (Nesztórioszt az efezusi egyetemes zsinat ítélte el 431-ben). Júdás és Ariosz nemcsak a tévedésben, hanem a halálukban is osztoznak: „A bűnök szakadékéba esik Ariosz, ki gyűlölte látni a világosságot, és isteni csáklya tépi fel a belsejét, hogy erővel adja ki az egész lényét és lelkét, lévén ő második Júdás, gondolatban és viselkedésben. Ám a nikeai zsinat Isten Fiának hirdetett Téged, Urunk, az Atyával és a Lélekkel együtt uralkodónak.” (Uo.) Ezt az eretnek hagyományt fejt ki részletesebben az egyik sztichira: „Az apostoli hagyományok biztos őrei lettek, szent atyák, mert a Szentháromság egylényegűségét igazhitűen tanítván, Ariosz káromlását zsinaton elítélték, s vele együtt a Szentlélek ellen harcoló Makedonioszt is megfenyítették, kárhoztatták továbbá Nesztórioszt, Eutükhészt, Dioszkoroszt és Szabellioszt és az engedetlen Szevéroszt. Imádkoztatok értünk, hogy megmeneküljünk azok tévelygéseitől, és hitünket szeplőtelen tisztaságban megőrizzük, ezért könyörgünk hozzátok.” (Uo. 324. o.)

A zsinaton részt vevő atyák emlékét az ünnepi tropárium így dicsőíti: „A Léleknek titokzatos harmonáit, az isteni ihletettségu atyákat énekekben magasztaljuk ma, akik az Egyházban az istenismeret összecsengő dalát énekelték, a lényeg és Istenség szerint egységes, változatlan Háromságot; Ariosz elítélőit, az igazhitűek előharcosait, kik mindenkor közbenjárnak az Úrnál, hogy irgalmat nyerjen a mi lelkünk.” (Uo. 323. o.) Egy másik szerint: „A Szentlélek értelmi felvilágosítását isteni ihletéssel befogadván a zsinati atyák, kevés szóval és nagy bölcsességgel mondták ki a természetfölötti kijelentést, és mint Krisztus hitének terjesztői, az evangéliumi szent hagyományok megőrzői és áldott védői, fentről nyervén azok tiszta kinyilatkoztatását, az Istentől kapott hitszabályt megvilágosodva kifejtették.” (Uo. 328. o.) És végül: „Teljes pásztori tudományukat összeszedvén s a legigazságosabb haragra gerjedvén, a komoly tévedéseket visszavetették, a kártékony farkasokat a Szentlélek paritýáival elkergették, s az Egyház teljességéből, mint halálra valókat és gyógyíthatatlan poklosokat kizárták az istenes pásztorok, mint Krisztus legigazabb szolgálói és az isteni íghirdetésnek szent beavatottjai.” (Uo. 328. o.)

A Szinaxarion

A Szinaxarion szerint: „A zsinat Nagy Szent Konstantin alatt, uralkodásának huszadik évében ült össze. Mert, amikor a keresztényüldözés véget ért, először Rómában uralkodott, aztán megalapította a róla elnevezett áldott várost a világ teremtése utáni 5838-adik évben, ekkor kezdődött az ariánus eretnokség is.”¹²

A Nikephorosz Kallisztosz Xantopulosz által írt szinaxarion bevezető sorai a következőket mondják: „A mostani ünnepet a következő okból ünnepeljük. Amikor a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki a mi testünket viselte, kimondhatatlanul véghez vitte egész ökonómiáját (üdv gondoskodását), és visszatért Atyja trónjára, a szentek felmentek, meg akarva mutatni, hogy Isten Fia valóban emberré lett, és a tökéletes

¹² <https://www.johnsanidopoulos.com/2011/06/synaxarion-for-sunday-of-holy-fathers.html>.

emberré lett Isten emelkedett fel a mennyekbe, és ült a fenség jobbára a magasságban, és hogy a szent atyák eme színódusa így hirdette és vallotta, hogy egylényegű és egy hódolat illeti az Atyával, ezért elrendelték, hogy a mostani ünnep a dicsőséges mennybemenetele után essen, mintegy felmagasztalva ezt a sok atya gyülekezetét, amiért azt hirdette, hogy Ő, aki felment testben, igaz Isten és tökéletes ember.”¹³

Getcha véleménye szerint ez a rövid szakasz magyarázatot ad az ünnep és a mennybemenetel ünnepének a kapcsolatáról, és egyszerre tanúskodik arról, miért a mennybemenetel napja után illesztették a liturgikus naptárba (GETCHA 2012, 270–271. o.).

A résztvevőket így mutatja be: „A szent atyák közül kétszázharminckettő volt püspök, míg nyolcvanhat presbiter, diakónus vagy szerzetes, összesen háromszáztizennyolc atya volt jelen. A legillustriusabbak a következők voltak: Szent Szilveszter római pápa és Szent Metrophanész konstantinápolyi pátriárka, akik mindketten betegek voltak, és képviselőik révén voltak jelen; Alexandriai Szent Alexandrosz Nagy Szent Atanázsal együtt, aki akkoriban fődiakónus volt; Antiókhiai Szent Evsztathiosz és jeruzsálemi Makariosz pátriárka; Cordovai Szent Hosius; Szent Paphnutiosz hitvalló; Szent Miklós és Trimuthsi Szent Szipridon, aki megkeresztelt egy ott tartózkodó filozófust, miután megcáfolta érveit, és bebizonyította neki az Istenség hármasság természetét.”¹⁴

Az ünnep szinaxarionját kiegészítik a részt vevő atyákhoz kapcsolódó hagyományok. Ilyen például az, amelyik Hitvalló Szent Pál neocezareai érsek életét mondja el (ünnepe december 23-án van). A zsinatról a szent életrajzából azt tudjuk meg, hogy a császár minden résztvevőt külön köszöntött a zsinat befejezésekor. Sokan voltak közöttük olyanok, akik hitükért a keresztényüldözések alatt sebeket szereztek vagy elvesztették valamelyik testrészüket. Szent Pál kezeit – amelyek megbénultak, amikor Licinius császár parancsára olvasztott vasat öntöttek rá – a császár többször nagy tisztelettel megcsókolta (és azt mondta: „A Krisztusomért halott és mozdulatlan kezek megragadtak, és nem tudok betelni.” *Synaxarium Ecclesiae* 339).

A hagyomány szerint két püspök halála után írta alá a zsinat határozatát: „Mivel az atyák közül ketten – mindketten főpapok – a zsinat során Istenhez távoztak, Nagy Szent Konstantin, miután elhelyezte a Szent Szinódus határozatának másolatait a tiszteletre méltó koporsójukba, és azokat biztonságosan bezárta, a dokumentumokat általuk is megerősítve és aláírva találta, Isten kimondhatatlan parancsa révén.”¹⁵

A zsinat szentjei a himnográfában

Az alábbi fejezetben a teljesség igénye nélkül válogatok a mineákból, hogy a zsinaton részt vevő szent atyákat dicsőítő himnuszokon keresztül is bepillantást nyerjünk az egyháznak a zsinatot éltető hagyományába.

A zsinatot összehívó és ott jelen lévő Konstantin császár az ortodox hagyományban a társapostol vagyis az apostolokkal egyenrangú tisztet nyerte el (ünnepe május 21-e, együtt Szent Ilonával). A zsinatra így emlékezik kánonja 6. ódájának első himnusza: „Csodálatosan összegyűjtöted az istenhordozó atyák boldog seregét, istenszerető Konstantin, és általuk megszilárdítottad a háborgó lelkeket, hogy az Atyával együtt tisztelendőnek és együtt uralkodónak vallják és úgy dicsőítsék a Fiút.” (*Ménea* V: 147. o.)

¹³ Az angol fordítás: <https://omhkea.org/archives/19045>.

¹⁴ <https://www.johnsanidopoulos.com/2011/06/synaxarion-for-sunday-of-holy-fathers.html>.

¹⁵ <https://www.johnsanidopoulos.com/2011/06/synaxarion-for-sunday-of-holy-fathers.html>.

Konstantinápolyi Pál patriarcha (november 6.)

„A főpapi ruhát magadra öltötted, és a veled egynevű Pált buzgón követted, szentéletű atya! Az üldözéseket és a veszedelmeket elviselted, és sok fáradozás közepette Ariosz káromló tanítását legyőzted, a kezdet nélküli és egylényegű Háromságért szenvedve az istentelen, a Szentlélek ellen harcoló Makedonioszt is leterítetted, s az igaz hitet mindenkinek világosan hirdetted, és az angyalokkal együtt lakozol. Velük együtt esedezél most, hogy üdvözüljön a mi lelkünk!” (*Ménea* II: 52. o.)

Szent Amphilokhiosz (november 23.)

Két kánonban hangzik el ez a himnusz: „Titokzatos igehirdetésedre buzgón figyelünk, s így Ariosz istenségcsontkítását elkerüljük, s a teremtetlen, egylényegű Háromságot hittel dicsőítjük, atyánk! Látva, hogy tanításoddal megcáfoltad Makedonioszt, az Atyával és Fiúval egyvalóságú és együtt imálandó, jóságos Lelket hittel dicsőítjük, atyánk!” (*Ménea* II: 240. o.)

Alexandriai Péter (november 24.)

Kánonjának VIII. ódájában emlékezünk meg arról, hogy a zsinaton a tévtanítását megtagadta ugyan Ariosz, de később visszatért hozzá. Ezt előre látva Péter nem engedélyezte az alexandriai gyülekezetbe való visszavételét: „Ariosz gonosz káromlásának szennyáradatát feltartóztatad, őt a hívek gyülekezetéből kitiltottad és az Egyház környekéről eltávolítottad, istenszerető!” (*Ménea* II: 252. o.)

Szent Miklós püspök (december 6.)

Ez a himnusz a szent kánonjában hangzik el: „Szellemi szemmel előre látod a jövődöt, a helyes hittételekkel mindenkit eltöltöttél: azt hirdetted nekünk, hogy a Fiú az Atyával egylényegű, Ariosz örületét pedig lerontottad, és a te helyes tanításodat az igaz hit oszlopaként élénk állítottad.” (*Ménea* II: 374. o.) Bátorsága és buzgósága kap nagy hangsúlyt az igaz hit védelmezésében: „Krisztus Egyházának buzgó pártfogója lettél, Szent Miklós, ki bátran elvetve a téveszmék istentelen tanítását, az igazhitűség példájaként jelentél meg mindnyájunknak. Esedezél mindazokért, akik szent útmutatásodat követik!” (*Ménea* II: 368. o.)

Szent Markiánosz és Szent Mártíriosz jegyzők és vértanúk (október 25.)

Alexandriai Pál püspök segítői voltak. „Egy szív és egy lélek voltak a szent társak, és Ariosz szakadását megszüntették, azt tanítva, hogy imádni kell az örökkévaló Atyával együtt a vele egy, kezdet nélküli Fiút és a Szentlelket, a Szentháromságot egységben és az egységet a Háromságban, egy osztatlan természetet három személyben.” (*Ménea* I. 565)

Alexandriai Alexandrosz pátriarka (augusztus 30.)

„Végtelenül boldog Sándor, az Egyház pásztorává, az ortodoxia élharcosává lettél, Ariosz kérdését leverted állandó imádsággal, melyet a mindenség Megváltójához intéztél. Esedezzél most is hozzá, hogy ajándékozzon lelkünknek békességet és adja meg a nagy irgalmat!” (*Ménea* VI: 579. o.)

Szent Gergely, Konstantinápoly püspöke (január 25.)

„Istenes szavaid erős parittyájával leparittyáztad Arioszt, mint egy farkast, minden dicséretreméltó Isten-ihlette, és messzire elkergetted Krisztus nyájától, legjelesebb pásztor! Nyájadat a Szentháromság virányain melengtetted, azért tisztelünk téged, pásztorok pásztor, Gergely!” (*Ménea* III: 352. o.)

Szent Hipátiosz gangrai püspök (március 31.)

Hipátiosz a zsinaton az egylényegűség dogmája mellett foglalt állást. A zsinatról hazatérve vértanúságot szenvedett az ariánusoktól.¹⁶ „A hittételeket megerősítetted, szentéletű, az Igét az Atyával együtt örökkévalónak és vele egylényegűnek hirdetted, nyájadat is az igaz hitben legettetted, Ariosz esztelen tanítását megszégyenítetted. Így már Krisztushoz jutva esedezzél mindnyájunkért!” (*Ménea* IV: 202. o.)

Szent Atanáz (január 18.)

A zsinat idején diakónusként szolgált – a nevéhez kapcsolódik az egylényegűség terminusának használata a hitvallásban. Később Alexandria püspöke lett, és művei többségében a zsinati dogmát védelmezte.

„Üdvözlégy, az erények szabálya, ki a hitért keményen harcoltál, és tiszta tanításod erejével Ariosz helytelen tanításától megszabadítottál. Fényesen tanítottad, Atanáz, hogy egy Isten egy erejét kell három személyben vallanunk. Ez hozta létre az egész szellemi és látható mindenséget, egyedül csak jóságból. Megvilágosítottad az isteni teremtés nehezen felfogható dolgait. Kérünk, esedezzél Krisztushoz, adja meg lelkünknek a nagy irgalmat!” (*Ménea* III: 269. o.)

Ereklyéi átvitelének ünnepén (május 2.) pedig így emlékezünk: „Üldözéseket állhatatosan eltúrtél, veszedelmeket elviseltél, isteni szózatú, szent életű Atanáz, Ariosz istentagadó eltévelyedését pedig száműzted, és nyájadat az ő istentelenségétől megőrizted, a Fiút és a Szentlelket igaz hittel az Atyával egylényegűnek vallottad, végtelenül boldogságos főpap.” (*Ménea* V: 10. o.)

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy az itt idézett himnuszokban visszatérő elem az igaz hit védelme, az eretnek tanítás cáfolata és Ariosz nevének említése. Az istenhordozó atyák himnuszai-ban újra és újra feltűnik az egylényegű Szentháromságról szóló tanítás védelme, az isteni ihletettsé-gű tan, amelyet megvédtek az eretnek tanításokkal szemben.

¹⁶ Életéhez lásd: <https://www.oca.org/saints/lives/2012/03/31/100956-saint-hypatius-the-wonderworker-bishop-of-gangra>.

A zsinat ikonográfiája

A zsinat döntése alapvető hatást gyakorolt az ikonok teológiájára is. Az ortodox hagyományban az ikon „célja, hogy az Egyház közös hitét szemléltesse, hagyományosan kötött tárgykört követve, de annál szabadabb kifejezőmód szerint” (BERKI 1975, 387. o.). Ennek a szemléltetésnek része az a tanítói szándék, amely képi programjában adta át az egyház tanítását. Ez kiterjedt a tévtanokra is. Uszpenszkij így fogalmaz: „A tévtanokra nem csupán az egyházatyák tanításával, a nagy aszkéták lelki tapasztalatával válaszolt [ti. az egyház – *a ford.*], hanem az istentisztelet és a kép által is. Hol a képek egyes részletei, hol egész együttesek, falfestészeti ciklusok válaszoltak az eretnekségekre, s mutatták fel velük szemben a tiszta egyházi tanítást. Így például Ariosz eretnekségére válaszul [...] a Megváltó szimbóluma vagy képmása mellé az alfa és ómega betűket helyezték el, az apokalipszis szavainak megfelelően: »Én vagyok az Alfa és az Ómega, az első és az utolsó, a kezdet és a vég.« Ez utalás volt Jézus Krisztus istenségére, Isten Atyával való egyelnyegűségére a niceai egyetemes zsinat tanításának megfelelően.” (USZPENSZKIJ 2003, 46–47. o.)

A niceai döntésen alapuló teológia az ikonográfia forrását adó „képmás” fogalmának módosulását is magában foglalta. Ennek hatása a keresztény művészet születésében is érvényesült. Oda Casel megállapítását Schönborn idézi: „Amikor 325-ben az egyház az arianizmussal szemben fellépve – amely Istennek a világtól való későantik elválasztását akarta dogmává emelni – kinyilvánította az Atya és a Fiú egyelnyegűségét, ezzel a későantik pogányság behatolásától mentette meg a keresztény megváltást. [...] A Fiú nemcsak hasonló az Atyához, hanem vele egyenlő, s így Krisztus, aki az Emberfia is, közvetlen út az Atyához. Ezáltal elismertetett a keresztény művészet is.” (SCHÖNBORN 1997, 20–21. o.) Ehhez teszi hozzá: „Az arianizmus elleni küzdelem következményeként jelennek meg az első nagy pantokrátor-ábrázolások: miután a vallási tudatban megszilárdult a Krisztus istenségébe vetett hit, most már a művészet is vállalkozhatott arra, hogy az ő istenségét az Atya tökéletes képmásaként tekintse.” (Uo. 21. o.)

Az alábbiakban azokat az ikontípusokat tekintem át röviden, amelyek magát a zsinatot jelenítik meg. Az ikonok kialakulásának pontos dátumát nehéz meghatározni, de bizonyosan nagy hatást gyakorolt az ünnep beiktatása, illetve a himnuszok megalkotása.

1. kép. Az első Niceai zsinat. Ikon, Protaton templom, Athos hegy, Görögország, 1770

Az ikonográfia két nagyobb típust foglal magában, mindkettő felső szegmensében olvasható a felirat: A szent és egyetemes nikaiai első zsinat, [H] ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ Α ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ.

Az első típuson az ábrázolt atyák – középen a császár alakjával – kezükben tartják a hitvallás szövegét (Protatos Templom 1770¹⁷), amely a liturgikus használatot mutatja (kezdőszava a „hiszek”, a πιστεύω, ami a „hiszünk”, a πιστεύομεν helyén áll, ez utóbbit fogadták el és írták le a zsinaton). Középen áll a császár, Nagy Szent Konstantin. Körülötte koronát viselve Konstantinápolyi Alexandrosz, a másik oldalán talán Szent Miklós. A második sorban az atyák közül azonosítható fekete szakállal és hajjal Aranyszájú Szent János, mellette a kúpos fejdísszel Szent Szipridon (1. kép).

A második fő típus a szinódus atyáit – vagy legalábbis a több-

¹⁷ <https://timelessmoon.getarchive.net/amp/media/first-nicea-council-icon-from-protatos-church-1770-069413>.

ségüket – mutatja meg, ahogyan a helyszínül szolgáló templomban kört alkotva ülnek. A császár az atyák között foglal helyet az első sorban, a Synaxarionban is megörökített módon (és nem kiemelt helyen). Fölöttük több sorban foglalnak helyet az atyák. Előttük, az alsó részen, a sötét padlón az elítélt Ariosz térdelve vagy leborulva (körülötte a felirat: az eretnek Ariosz).

Mindkét ikon tanúskodik Alexandriai Szent Péter álmáról is. Megjelent neki Krisztus egy fehér, megszagatott ruhában, és azt mondta, hogy Ariosz szakította szét. Ez a kép az ikon felső részében jelenik meg, a császár felett (2. kép). A zsinat atyáinak sztichirái közül az egyik megemlékezik az álomról: „Ki tépte szét köntösödöt, Üdvözítő? Ariosz – mondottad –, ki részekre szaggatta a Háromságnak egyértékű eredetét, ő tagadta azt, hogy egyike vagy a Háromságnak; ő tanítja Nesztórioszt, hogy ne ejtse Istenszülő nevét. Ám a niceai zsinat Isten Fiának hirdetett Téged, Urunk, az Atyával és a Lélekkel együtt uralkodónak.” (BERKI 1969, 323. o.). Ez jelenik meg a szent atyák vásárnapjának alkonyati szolgálatában is: „Krisztus letépett és ugató kutyáktól szétszagatott köntösét, bölcsen összevarrtátok, tiszteletreméltó atyák, nem bírtátok nézni az ő ruhátlanságát, amint Sém és Jáfet sem nézték atyjuk egykori gyalázatát, megszegyenítettétek az apagyilkos, »örült-segről« elnevezett Arioszt és az ő társait.” (Ménea I: 423. o.)

Ennek a típusnak az egyik variánsa szerint a trónon az Evangélium (az evangéliumokat tartalmazó könyv) helyezkedik el. Ez a típus a kréai iskolához tartozik, a festő vélhetően Damaszkiosz, aki a 16. század kiemelkedő ikonfestője.¹⁸ Az ikonon a második isteni személy megjelenése a hangsúlyos, őt szimbolizálja a trónra helyezett nyitott Evangélium, melynek fölirata: „Én vagyok a világ Világossága.” Krisztus jelenik meg Péter látomásában mint gyermek, aki vele beszélget az ikon felső részén, Emmanuelként, elítélésekor Krisztus Pilátus előtt és a pápa által tartott evangéliumon megfeszítve. A trón bal oldalán a római Szilveszter pápa ül (főpapi ruhában, tiarával a fején), a jobb oldalon Nagy Konstantin császár, aki egyik kezében tekercset, a másikban jogart tart, fején a császári korona. Tőlük jobbra és balra három-három főpap foglal helyet. Balról az első Szent Szipridon. A trón mellett két ifjú gyertyákat tart, mellettük a részt vevő atyák (3. kép).¹⁹

A zsinaton történt csodák közül kettő közismert. Az első ikon Szent Szipridon csodáját mutatja

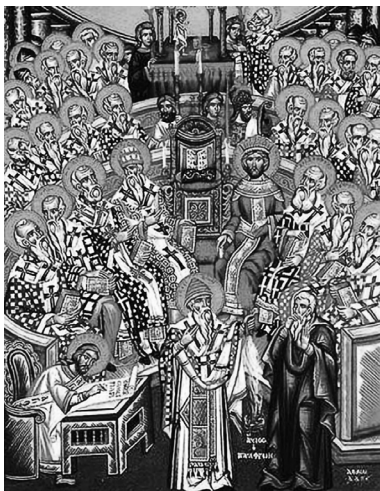
2. kép. Az első Niceai zsinat. Ikon, Mégalo Meteoron kolostor, Görögország. Az ikon alján az elítélt Ariosz

3. kép. Az első Niceai zsinat. Ikon, Michael Damaskinos, 1591, Sínai Szent Katalin Múzeum, Heraklion, Kréta

¹⁸ Ehhez lásd Christopher WALTER tanulmányát: 1991–1992. A tanulmányért Kiss Etelének tartozom köszönettel.

¹⁹ Az ikon fenti elemzéséhez lásd: PEPONAKIS 2013.

4. kép. Az első Niceai zsinat. Ikon, 20. század

gét megsemmisítette, a Szentháromság tanát világosan és hittel hirdette a bölcs főpap, azért a bölcsék és értelmesek dicsőítették őt és ő a zsinatot megerősítette.” (Ménea II: 443. o.).

A második ikon Szent Miklós püspök tettét örökíti meg, amikor a püspök pofon ütötte Ariost a blaszfémia miatt (5. kép). A hagyomány szerint tette miatt felfüggesztették hivatalából és elbocsátot-

5. kép. Múrai Szt. Miklós arcon üti Ariost a niceai zsinaton. Ikon, Sümela kolostor, Törökország

jét és tanítóját, ki az eretnekeket megszegyénítette, Ariost és annak követőit megtörte, kinek imádásaira ezek fennhézását megsemmisítette Krisztus, a Nagyirgalmú.” (Ménea II: 363. o.) Az egyik

meg. A szent imádságára (az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében) a kezében tartott téglá három alkotóeleme (homok, víz és tűz) elvált egymástól – először tűz csapott ki belőle, majd a víz folyt a padlóra, és csak a homok maradt a kezében. Ezzel a csodával bizonyította a Szentháromság három személyének és egyetlen isteni természetének tanítását (4. kép). A *Ménea* nem említi szó szerint a csodát, de több himnuszban visszatér az, hogy bölcsességével és egyszerűségével legyőzte Ariost és tévtanítását. Ezek egyike így dicsőíti: „Főpapok szent ékessége, szentéletű, bölcs Szpiridón atya, te az erényekkel kiténtél, azért az Egyház előjárója lettél, az eretnekek vezetőit onnan kizártad, s Ariosz káromlását a zsinaton elítélted. Csodákat műveltél szóval és tettel. Esedezél a Megváltóhoz, hogy üdvöztse a mi lelkünket!” (Ménea II: 437. o.) Hasonlóképpen írja le megvilágosultként az egyik sztichira: „A Szentlélek fénysugarában megvilágosult, Ariosz ködös esztelenség-

ták a zsinatról, de több atyának is megjelent Krisztus, és közbenjárására visszakapta püspöki tisztségét. A Skitikon egy másik hagyományt is őriz, amely arról beszél, hogy tette miatt a császár le akarta vágatni a kezét, de a főpapok kérésére a zsinat utánra halasztották a büntetést. Éjszaka Krisztus és az Isten-
szülő meglátogatták a szentet, és főpapi ruhával és egy evangéliummal ajándékozták meg. Másnap, amikor meglátogatták, és látták a csodát, bocsánatát kérték, és visszahelyezték a püspöki rangjába.²⁰ Az alkonyati szolgálaton hangzik fel ez a himnusz: „Illő módon magasztalunk téged, soha ki nem alvó lámpa, az Egyház egén feltündöklött s a mindenséget beragyogó csillag, Miklós, ki a világot megvilágosítod, a gonosz szenvedélyek homályát eloszlatozod, az istentagadás fagyát felolvasztod, és mélységes nyugalmat szerzel.” (Ménea II: 361. o.)

A zsinat emlékét őrzi ez a himnusz is: „Minő énekek dallamával magasztaljuk a főpásztort, a gonoszság ellenfelét és az áhítat bajnokát, az Egyház kormányzóját, hatalmas védelmező-

²⁰ Ehhez lásd: *To ευλογημένο χαστούκι του Αγίου Νικολάου στον Άρειο, εις την Α' Σύνοδο της Νίκαιας 325 μ.Χ.* <https://www.askitikon.eu/agiologio/ofelima-psycheis/3968/to-evlogimeno-chastouki-tou-agiou-nikolaou-ston-ario-is-tin-a-synodo-tis-nikeas-325-m-ch-021/>.

---

előverses sztychira így emlékezik: „Üdvözlégy, ki isteni buzgósággal voltál telve, és álombéli fényes megjelenésed által az igazságtalanul halálra ítélték felől a gonoszt elhárítottad, Mürai Miklós, gazdagon felbuzgó müró-forrás, mely a lélek szomját oltja, a szenvedélyek szagát pedig elúzi, a téves tanítás konkolyát széjjelvágó kard, Ariosz tanításának polyváját kitisztító szórólapát, esedezzel Krisztushoz, hogy küldje le dús kegyelmét a mi lelkünk számára!” (Ménea II: 366. o.)

The Creed and the Council of Nicea

The Liturgical Memory and Heritage of the First Ecumenical Council in the Orthodox Tradition

► **In the Orthodox tradition, not only the theological foundation of the Church, the Trinitological and Christological Dogmas, the first Creed and canons – that define the order, the organization and the life of the church – are connected to the memory of the first ecumenical council, but several feasts also. The rich tradition of the feast of the memory of the Holy Fathers from the first Council includes the liturgical program, the hymnography, the Synaxarion, the iconography of the feasts and the hagiography of the saints who participated in the council. This paper presents aspects of the Orthodox liturgical tradition central to the practice and liturgical life of the church to this day.**

Keywords: Orthodox church / first council of Nicea / holy fathers / hymnography / iconography / Synaxarion / hagiography / Menea

Bibliográfia

Forrásművek

ALBERIGO, Giuseppe 2006. Concilium Nicaenum I – 325. In: *The Oecumenical Councils from Nicaea I to Nicaea II (325–787)*. Brepols, Turnhout. (Corpus Christianorum Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta 1.) 3–15. o.

Aranyszájú Szent János isteni liturgiája. Papi szerkönyv. Szerk. Orosz István. Budapest, 2022.

Sz. n. 2018. Το ευλογημένο χαστούκι του Αγίου Νικολάου στον Άρειο, εις την Α' Σύνοδο της Νίκαιας 325 μ.Χ. (The blessed slap of St. Nicholas in Arius, at the 1st Council of Nicaea 325 AD.) *Askitikon*, 2018. december 4. <https://www.askitikon.eu/agiologio/ofelima-psychis/3968/to-evlogimeno-chastouki-tou-agiou-nikolaou-ston-ario-is-tin-a-synodo-tis-nikeas-325-m-ch-021/>

BAÁN István (szerk.) 2023. *Misztagógia. A bizánci liturgia kommentárjai*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hit tudományi Főiskola, Nyíregyháza.

BERKI Feriz (ford., szerk.) 1946. *Kánonok könyve*. 1. köt. *Apostoli kánonok és az egyetemes zsinatok kánonjai*. Budapesti Görögkeleti Tudományos Intézet, Budapest.

BERKI Feriz (szerk.) 1969. *Hymnologion. Magyar orthodox énekeskönyv*. 1–2. köt. Magyar Orthodox Adminisztratúra, Budapest.

- DELEHAYE, Hippolyte 1954. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi. Adiectis Synaxariis Selectis*. Offset Frankie, Bruxelles.
- GELZER, Heinrich – HILGENFELD, Heinrich – CUNTZ, Otto (szerk.) 1898. *Patrum Nicaenorum Nomina Latine Graece Coptice Syriace Arabice Armeniace*. B. G. Teubneri, Stuttgart–Leipzig. Repr. 1995. <https://doi.org/10.1515/9783110968491>
- Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας. 14. köt. Πεντικοστάριου. Synaxarist, Athens, 2001.
- Ménea. 1–6. köt. Ford. Rohály Ferenc. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1998–2010.
- TANNER, Norman P. SJ (szerk.) 1990. *Decrees of the Ecumenical Councils*. 1. köt. *Nicaea I to Lateran V*. Sheed & Ward, London.

Szakirodalom

- BEHR, John 2004. *The Nicene Faith: Formation of Christian Theology*. St Vladimir's Seminary Press, New York.
- BERKI FERIZ 1975. *Az orthodox kereszténység*. Magyar Orthodox Adminisztrátúra, Budapest.
- FERGUSON, Everett 2005. *Church History*. 1. köt. *From Christ to Pre-Reformation*. Zondervan, Grand Rapids. Web: <https://fbclassroom.com/wp-content/uploads/2021/10/EverettFerguson-Church-History-Vol.-1.pdf>.
- GALADZA, Daniel 2022. The Liturgical Reception and Commemoration of the First Council of Nicea. *Eastern Theological Journal*, 8. évf. 2. sz. 181–217. o.
- GAVRILYUK, Paul L. 2021. The Legacy of the Council of Nicaea in the Orthodox Tradition. The Principle of Unchangeability and the Hermeneutic of Continuity. In: Young Richard Kim (szerk.): *The Cambridge Companion to the Council of Nicaea*. Cambridge University Press, Cambridge. 327–346. o. <https://doi.org/10.1017/9781108613200.015>
- GETCHA, Job 2012. *The Typicon Decoded. An Explanation of the Byzantine Liturgical Practice*. Ford. Paul Meyendorff. St. Vladimir's Seminary Press, New York.
- HOPOKO, Thomas: The Symbol of Faith. In: *The Orthodox Faith*. 1. köt. *Doctrine and Scripture*. St Vladimirs Seminary Press, New York, 2016. Web: *The Orthodox Church in America*. <https://www.oca.org/orthodoxy/the-orthodox-faith/doctrine-scripture/the-symbol-of-faith/nicene-creed>.
- KELLY, John Norman Davidson 1960. *Early Christian Creeds*. Longmans, New York.
- KIM, Young Richard (szerk.) 2021. *The Cambridge Companion to the Council of Nicaea*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781108613200>
- LYMAN, Rebecca 2024. The Theology of the Council of Nicaea. In: *St Andrews Encyclopaedia of Theology*. Szerk. Brendan N. Wolfe et al. St Mary's College – University of St Andrews, St Andrews. Web: <https://www.saet.ac.uk/Christianity/TheTheologyoftheCouncilofNicaea.pdf>.
- MOGA, Ioan 2024. Feiernde Erinnerung als Wachsamkeitsübung: Das Konzil von Nizäa (325) in der Orthodoxen Kirche. *Communio. Internationale Katholische Zeitschrift*, 53. évf. 4. sz. 413–422. o.
- PEPONAKIS, Siluan 2013. Ερμηνεία της εικόνας της Α' Οικουμενικής Συνόδου. *Treasure of Knowledge and Pneumatic Treasure*. 2013. június 16. <https://fdathanasiou.wordpress.com/2013/06/16/ερμηνεία-της-εικόνας-της-α-οικουμενικ/>.
- SCHÖNBORN, Christoph 1997. *Krisztus ikonja*. Holnap, Budapest.
- SCHULZ, Hans-Joachim 2005. A bizánci liturgia. Hitbéli tanúbizonyság és szimbolikus forma. Ford. Kiss Etele. In: Robert F. Taft – Hans-Joachim Schulz: *A bizánci liturgia*. Bizantinológiai Intézet Alapítvány, Budapest. 131–460. o.
- USZPENSZKIJ, Leonyid A. 2003. *Az ikon teológiája*. Kairosz – Paulus Hungarus, Budapest.
- WALTER, Christopher 1991–1992. Icons of the First Council of Nicaea. *Deltion tes Christianikes Archaialogikes Hetaireias* (Bulletin of the Christian Archaeological Society), 4. sor. 16. köt. 209–218. o. <https://doi.org/10.12681/dchae.1068>